

УДК 340.116

А.М. ЛИСЕНКО, канд. юрид. наук, ст. наук. співр., Харківський національний університет внутрішніх справ,

В.А. ІЗОТОВ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНОГЕННОЇ ОБСТАНОВКИ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ОРГАНІЗАЦІЄЮ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ ДЛЯ НЕЗАКОННОГО ВЖИВАННЯ, ВИРОБНИЦТВА ЧИ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Ключові слова: незаконний обіг наркотиків, наркотичні засоби, психотропні речовини, наркопритон

Актуальність проблеми наукового дослідження теоретичних основ боротьби зі злочинами, передбаченими ст.317 КК України, обумовлена як їх значною поширеністю, так і поширеністю немедичного вживання наркотиків в цілому в сучасній Україні та необхідністю у зв'язку з цим удосконалення організації та тактики протидії оперативних підрозділів ОВС цим негативним соціальним явищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблеми боротьби зі злочинами, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків у сфері оперативно-розшукової діяльності, досліджувалися такими науковцями, як: А.А. Венедіктов [1], В.М. Михайлецький [2], В.П. Меживой [3], Д.Й. Никифорчук [4], М.О. Сергатию [5] та ін. Незважаючи на численність наукових досліджень аспекти боротьби зі злочинами, передбаченими ст.317 КК України, залишилися поза увагою їх авторів. Тому метою цієї статті є визначення стану криміногенної обстановки, пов'язаної з орга-

нізацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні на теперішній час, а також головних причин та умов, що сприяють їх вчиненню.

Про негативний стан криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів свідчать офіційні статистичні дані МВС України щодо кількості та динаміки виявлених і розслідуваних злочинів, передбачених ст.317 Кримінального кодексу України (далі – КК). Так, у 2005 р. було розслідувано 2743 дані злочини, у 2006 р. – 2662 (–3 %), у 2007 р. – 2487 (–6,6 %), у 2008 р. – 2443 (–1,8 %), у 2009 р. – 2098 (–14,1 %), у 2010 р. – 2150 (2,5 %), у 2011 р. – 1965 (–8,6 %) [6].

Аналіз наведених даних свідчить, що тенденція щодо динаміки змінення кількості виявлених і розслідуваних злочинів цього виду в період з 2005 до 2010 р. характеризується поступовим зменшенням їх кількості. Так, у 2006 р. у порівнянні з попереднім роком вона зменшилася на 3 %, у 2007 р. відповідно на 6,6 %, у 2008 р. – на 1,8 %, у 2009 р. – на 14,1 %. У 2010 р. спостерігається незначне збільшення кількості виявлених і розслідуваних злочинів, передбачених ст.317 КК України – на 2,5 %, а в 2011 р. знову зменшення на 8,6 %. Таким чином, у період з 2005 по 2011 р. спостерігається зменшення кількості виявлених і розслідуваних злочинів на 778 або 28,36 %.

Незважаючи на зменшення кількості виявлених і розслідуваних злочинів даного виду в аналізований період, їх поширеність залишається досить великою. Це підтверджується тим, що вони посідають третє місце за розповсюдженістю в Україні серед злочинів, що вчиняються у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, після злочинів, передбачених статтями 307 та 309 КК України.

При цьому слід зазначити, що дійсний стан поширеності досліджуваних нами злочинів

відрізняється ще більшими кількісними показниками їх вчинення. Це обумовлено, з одного боку, латентним характером вчинення злочинів, передбачених ст.317 КК України, а з іншого – певним недоліками у роботі оперативних підрозділів ОВС щодо документування фактів організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Дані недоліки полягають, насамперед, у невжитті оперативними працівниками ОВС заходів щодо фіксації діяльності наркопритонів та осіб до цього причетних, що призводить до притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за статтею 309 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання та інші дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, або в кращому випадку – за ст.307 КК України, яка передбачає відповідальність за ті ж самі дії, але які вчиненні з метою збуту зазначених засобів та речовин.

Криміногенна обстановка, що склалася в цілому у сфері обігу наркотиків, несе загрозу не тільки генофонду України, її економічним основам, військовому потенціалу, але й взагалі суверенному існуванню нашої країни. Беручи до уваги нагальну потребу в стабілізації криміногенної обстановки, в незалежній Україні було створено досить досконалу нормативно-правову базу щодо протидії незаконному обігу наркотиків і систему органів з контролю за обігом наркотиків і боротьби з їх незаконним обігом. Разом із тим, стан криміногенної обстановки не тільки не покращився, а у порівнянні з початком 90-х років 20 століття погіршився у багато разів. Так, наприклад, якщо в 1991 р. в Україні було зареєстровано 11351 злочин, пов'язаний з незаконним обігом наркотиків, то в 2011 році відповідно – 53206 злочинів [6], тобто їх кількість збільшилася майже в п'ять разів. При цьому недосконалість нормативно-правового регулювання боротьби з незаконним обігом наркотиків та системи органів, що здійснюють дану боротьбу,

недоцільно відносити до причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів в досліджуваній сфері.

Визначення та усунення таких причин та умов є важливою передумовою здійснення ефективної боротьби з незаконним обігом наркотиків з метою стабілізації криміногенної обстановки в даній сфері. На нашу думку, причини та умови вчинення злочинів, передбачених статтею 317 КК України, доцільно умовно поділити на дві групи: перша група – це загальні причини та умови, які сприяють як втягуванню осіб, що стають користувачами послуг наркопритону, у незаконне вживання наркотиків, так й організації та утриманню наркопритонів, а друга група – спеціальні, які сприяють безпосередньо вчиненню злочинної діяльності особами, які організують та утримують наркопритони. Обидві групи причин та умов тісно пов'язані між собою.

До першої групи причин та умов ми відносимо наступні:

1. Занепад економічної системи України, обумовлений ліквідацією та припиненням діяльності багатьох підприємств державної та комунальної форм власності, що призвело до втрати робочих місць, виникнення безробіття та зубожіння населення.

2. Виникнення у зв'язку з економічним занепадом соціальної кризи в державі, проявом якої є нерівномірність доходів окремих осіб та розподіл суспільства на класи бідних та багатих.

3. Моральну деградацію та духовну кризу суспільства, які проявляються у розмитості моральних орієнтирів, розповсюдженості ідеології споживацтва та культу матеріального успіху, духовній спустошеності, усвідомлення безперспективності існування, втраті сенсу життя, незайнятості дозвілля молоді, високому рівні розповсюдженості алкоголізму в Україні.

Безумовно перелік даних причин та умов не є вичерпним, але вони відіграють головну роль під час прийняття особою рішення про початок незаконного вживання наркотиків та відвідування з цією метою наркопритонів або вчинення дій з метою їх організації та утримання.

До другої групи причин та умов, тобто, спеціальних, які сприяють безпосередньо вчиненню злочинної діяльності особами, які організовують та утримують наркопритони, ми відносимо:

1. Високий рівень прибутковості від злочинної діяльності, пов'язаної з організацією та утриманням наркопритону.

2. Більш безпечний спосіб вчинення злочинів, передбачених ст.317 КК України, з метою отримання грошових коштів або наркотиків для власного споживання, ніж вчинення з цією метою злочинів іншого виду, насамперед, таких традиційних – як злочини проти власності.

3. Високий рівень корумпованості працівників підрозділів БНОН.

4. Недосконала система критеріїв оцінки діяльності підрозділів БНОН, яка не сприяє боротьбі зі злочинами, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків, а навпаки стимулює до вчинення дій з їх поширення на території обслуговування.

Розглянемо більш детально спеціальні причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, передбачених ст.317 КК України. Під час прийняття особою рішення про здійснення злочинної діяльності щодо організації та утримання наркопритону основну мотиваційну роль відіграє спроможність у такий спосіб отримувати значні матеріальні прибутки від надання послуг та збуту наркотиків, або одержувати наркотики для власного споживання.

Необхідно зазначити, що отримання значних матеріальних прибутків у результаті вчинення розглядуваної злочинної діяльності, пов'язано з більшою безпекою від притягнення до кримінальної відповідальності для злочинців, ніж вчинення інших видів злочинів з метою здобуття грошових коштів. Так, традиційними злочинами, які вчиняються наркозалежними особами, є злочини проти власності, такі як крадіжка, грабіж, розбійний напад. Однак, фізичний стан більшості осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст.317 КК України, який до того ж постійно погіршується, також не сприяє вчиненню інших видів зло-

чинів, особливо корисливо-насильницької спрямованості. Таке становище впливає на прийняття особою рішення про початок вчинення розглядуваної злочинної діяльності.

До ще з однієї з важливих причин та умов вчинення злочинів, передбачених ст.317 КК України, можна віднести високий рівень корумпованості працівників підрозділів БНОН. Ми не будемо зупинятися на причинах розповсюдження корупції та наводити статистичні дані про кількість працівників підрозділів БНОН, які були за останні роки притягнуті до кримінальної відповідальності, у зв'язку з тим, що це є предметом іншого дослідження, а лише зазначимо, що опосередковано про високий рівень корупції свідчить той факт, що механізм вчинення більшості злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, вимагає, щоб у їх вчиненні були задіяні декілька осіб (виробники, споживачі, наркокур'ери, особи, які займаються культивуванням наркомістких рослин), що сприяє витоку інформації про злочин та відповідно ефективній боротьбі з ними. Разом із тим, на практиці в сучасній Україні не спостерігається будь-якого значного зменшення рівня злочинності у розглядуваній сфері та кількості осіб, які вживають наркотики у немедицих цілях, що підтверджується наведеними нами вище статистичними даними.

Крім того, існуюча система критеріїв оцінки діяльності підрозділів БНОН також не сприяє ефективній боротьбі з незаконним обігом наркотиків, у зв'язку з тим, що вона базується на кількісних показниках без урахування реальної криміногенної обстановки на території обслуговування. Так, під час анкетування оперативних працівників підрозділів БНОН, 96 % опитаних осіб зазначили, що керівники підрозділів БНОН до прийняття нового КПК України вимагали від них виявити на місяць не менш двох кваліфікованих видів злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, а саме: їх збутом, організацією або утриманням місць для незаконного вживання наркотиків, їх виробництва чи виготовлення тощо. При цьому керівництво УБНОН

вимагало від своїх підрозділів виявлення злочинів за рік з наростаючим підсумком, тобто, загальна кількість розкритих злочинів у поточному році повинна була перевищувати таку кількість за попередній рік, або як мінімум, бути рівною їй. Виникає питання, якщо в Україні постійно здійснюється боротьба з наркоділками, то чому незаконний обіг наркотиків як і раніше має таке значне розповсюдження?

Причину виникнення такої ситуації можна розглянути на наступному прикладі: у випадку, якщо керівник територіального підрозділу БНОН прийме рішення про проведення заходів щодо притягнення до кримінальної відповідальності усіх оптових збувальників макової соломи на території обслуговування (про діяльність яких у більшості випадків поінформовані працівники БНОН), то в подальшому його підрозділ залишиться без необхідної для виконання плану кількості показників. Причина полягатиме в тому, що кількість злочинів, що вчиняються у цій сфері, впаде в кілька разів. Як наслідок, такий керівник буде притягнений до дисциплінарної відповідальності. Це є однією з причин виникнення фактів корупції та зловживання владою з боку працівників БНОН, яким набагато вигідніше за таких умов, щоб на території обслуговування існувала розгалужена мережа наркозбувальників, з яких можна отримувати хабарі та оперативну інформацію, необхідну для виявлення потрібної кількості злочинів.

На підставі викладеного ми вважаємо, що доцільно взагалі не вимагати від керівників та працівників підрозділів БНОН досягнення будь-якої кількості виявлених злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків за звітний період. Оцінка ефективності їх діяльності повинна надаватися за фактом відсутності на території обслуговування проявів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Усі, наведені нами вище причини та умови, створили у своїй сукупності сприятливе підґрунтя для вчинення та поширення в Україні організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготов-

лення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновок, що, незважаючи на вжиті державою заходи протидії злочинам, передбаченим ст.317 КК України, їх поширеність все ж таки залишається досить значною. Аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню розглядуваних злочинів, свідчить про необхідність комплексного вирішення проблеми боротьби з ними шляхом проведення як загально-профілактичної роботи серед населення, так й корегування організації діяльності підрозділів БНОН, яка включає в себе, у першу чергу, зміну підходу до оцінювання ефективності їх роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венедіктов А. А. Участь оперативної служби у боротьбі зі злочинами у сфері наркообігу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / А. А. Венедіктов. – Одеса, 2009. – 21 с.
2. Михайлецький В. М. Організаційно-правові питання оперативно-розшукової діяльності підрозділів МВС України у протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В. М. Михайлецький. – Львів, 2011. – 20 с.
3. Меживой В. П. Проблемы осуществления оперативно-розыскных мероприятий по документированию преступных действий наркodelьцов / В. П. Меживой // Науковий вісник Юрид. акад. М-ва внутр. справ. – 2005. – Спец. вип. № 2. – С. 329–336.
4. Никифорчук Д. Й. Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та кри-

міналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Д. Й. Никифорчук. – К., 2010. – 36 с.

5. Сергатий М. О. Основи оперативної розробки організованих груп, що займаються незаконним обігом наркотиків : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / М. О. Сергатий. – Х., 2002. – 17 с.

6. Офіційний веб-сайт МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://mvs.gov.ua>.

Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Изотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 602–606 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13lamaia.pdf>

Розглянуто стан криміногенної обстановки, пов'язаний із вчиненням організації та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Визначено основні причини та умови, що сприяють вчиненню даних злочинів.

Лысенко А.Н., Изотов В.А. Характеристика криминогенной обстановки, связанной с организацией или содержанием мест для незаконного употребления, производства или изготовления наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов

Рассмотрено состояние криминогенной обстановки, связанной с совершением организации и содержания мест для незаконного употребления, производства или изготовления наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов. Определены основные причины и условия, способствующие совершению данных преступлений.

Lysenko A.N., Izotov V.A. Characteristics of the Crime Situation, Related to the Organization or the Content of Sites for Illicit Use, Production or Manufacture of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances or Their Analogues

The state of the crime situation, related to the commission of the organization and content of the sites for illicit use, production or manufacture of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues. The main causes and conditions that led to the commission of these crimes are made.

Форум ПП